

УДК 316.46:378.091.8

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-1-99-110

Мороз Володимир Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

moroz74@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1703-0372>

ЛІДЕРСТВО ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Ефективність розбудови суверенної, демократичної, соціальної і правової держави прямо пропорційно залежить від рівня громадянської зрілості та свідомості студентської молоді. Сучасна система освіти України повинна спрямовуватися на вирішення поставлених завдань, а саме: створити необхідні умови для самореалізації особистості студентів, формування у них організаторських навичок, лідерських якостей, відповідальності за результат своєї праці (Качалов, 2007).

Сучасне суспільство потребує компетентних і активних фахівців, здатних швидко і уміло визначати цілі своєї діяльності, прогнозувати досягнення, долати труднощі, будувати взаємини з людьми, працювати в команді, тобто повною мірою проявляти свій творчий потенціал і лідерські властивості особистості.

Вважаємо, що важливою інтегрованою характеристикою особистості сучасного фахівця є наявність сформованої лідерської позиції, тобто комплексного, відносно стійкого, динамічного особистісного утворення, що характеризується певною системою ставлень людини до людей та до самої себе у складності соціальних відносин. Зовнішньо вона виявляється у лідерській поведінці і діяльності. Внутрішньо лідерська позиція зумовлюється системою установок, цілей і цінностей та відображає характер потреб, мотивів і переконань особистості (Дяків, 2011).

Володіння позицією лідера, на думку Р. Кричевського, може бути обумовлено реалізацією особистістю певних якостей, які виступають ціннісними для групи (Кричевский, 1987).

Проблема лідерства є однією з найактуальніших у філософських працях та психолого-педагогічних дослідженнях. Зацікавленість до розвитку лідерських якостей в молоді, починається ще за часів Аристотеля і Платона. Свої думки щодо сутності лідерських якостей пізніше висловлювали І. Гете, А. Адлер, К. Юнг та інші відомі науковці, суспільні діячі.

Значний внесок у дослідження феномену лідерства було зроблено на початку ХХ ст. у рамках теорії управління, причому проблема

лідерства вивчалася в контексті підвищення ефективного керівництва. Пізніше, з 30-х рр., розпочалися системні дослідження в галузі лідерства як сфери менеджменту. Провідною метою стало виявлення типових властивостей успішних лідерів (Дяків, 2011).

Екскурс в історію дав підстави стверджувати, що тривалий час у розвинених країнах концепції лідерства головним чином розвивалися в рамках теорії менеджменту, а поняття лідерства та керівництва (управління) ототожнювалися. Пізніше у використанні цих термінів з'явилися істотні відмінності. Більшість сучасних науковців (А. Карпов, С. Керр, Р. Кричевський, Ф. Файм, Дж. Хаус та ін.) вважають, що управління – це розумовий і фізичний процес, під час якого підлеглі виконують приписані керівником офіційні доручення. Лідерство – це процес, за допомогою якого одна особа впливає на членів групи. Головна відмінність між керівництвом та лідерством випливає з того факту, що ці феномени діють у різних структурах: керівництво – у формальній, а лідерство – у неформальній структурі (Фрейджер, 2004).

Не дивлячись на те, що науково-емпіричні дослідження лідерства проводилися протягом усього ХХ століття, до теперішнього часу не лише не існує однозначного визначення поняття «лідерство», а відрізняються й уявлення про природу та сутність цього феномену. Наприклад, деякі дослідники ототожнюють лідерство та вплив, лідерство та владу, лідерство та керівництво. Кожна з цих моделей розуміння феномену лідерства розкриває лише одну зі сторін його природи. Зокрема, Ніцше вважав прагнення до лідерства природним прагненням людини, завадою якому слугує мораль. У Фрейда «витіснене» може сублимуватися в прагнення до лідерства. Відповідно до його схеми, людські маси мають потребу в лідері, аналогічному авторитарному батькові в сім'ї. За Адлером, прагнення до лідерства – компенсація почуття неповноцінності особистості (Фернхем, 2001).

Вивченню проблеми лідерства присвячені роботи таких вчених, як Г. Андреева, Д. Гоулман, Є. Грудзинська, П. Друкер, Н. Дятленко, Ю. Ємельянов, Н. Жеребова, М. Ільїн, К. Левін, І. Лукманова, А. Лутошкін, Н. Малєєва, Д. МакГрегор, М. Мескон, А. Менегетті, А. Немчин, Д. Ольшанський, Б. Паригін, А. Петровський, Л. Уманський та ін.

Однак слід зауважити, що до теперішнього часу не лише не існує однозначного визначення поняття «лідерство», а відрізняються й уявлення про природу та сутність цього феномену. На сьогодні відомі характеристики та риси, властиві лідерам, проте досі не існує чіткого визначення факторів, які впливають на схильність людини до певного стилю лідерства. Тому важливим є вивчення того, які типологічні властивості особистості сприяють формуванню того чи іншого стилю лідерства.

Метою статті є дослідження лідерства як наукової проблеми.

Для досягнення мети використано теоретичні методи дослідження:

міждисциплінарний синтез та системний аналіз філософської, соціологічної, психологічної, соціально-педагогічної, педагогічної наукової літератури з метою теоретичного вивчення проблеми лідерства.

Вивчення наукових доробків вітчизняних та зарубіжних учених дає підстави стверджувати, що дослідники по-різному визначають сутність понять «лідер» та «лідерство».

Кожен член групи відповідно до своїх ділових та особистісних якостей, свого статусу, тобто закріплених за ним прав та обов'язків, престижу, який відображає міру його заслуги, вкладу у спільну справу, має певне місце в системі групової організації. З цієї точки зору групова структура являє собою своєрідну ієрархію престижу та статусу членів групи. Вершину цієї ієрархії, на думку А. Петровського та М. Ярошевського, займає лідер групи, який отримує право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що зачіпають інтереси всіх членів групи (Петровський, 1990). У процесі збільшення числа функцій і конкретизації групових цілей розвивається ієрархія за ступенем впливу серед членів групи. На верхній сходинці ієрархічної драбини опиняється лідер, в середині розташовуються лідери другого та третього рівнів і на нижчих сходинках знаходяться послідовники.

Кількість визначень лідера і лідерства як соціального явища постійно зростала. Лідер відіграє центральну роль в організації спільної діяльності групи, до якої він належить, і регулює міжособистісні відносини. За визначенням Т. Буряка (Буряк, 2009), лідер – це член групи, який має вплив на групу, що спонукає її членів до досягнення спільної мети, володіє необхідними організаторськими здібностями, займає центральне місце в структурі міжособистісних відносин і спонукає своїм прикладом, організацією й управлінням групою до досягнення групових цілей найкращим засобом.

Більшість визначень лідерства, які наводяться в підручниках, включають три компоненти: мета, вплив, група. Лідер – це особа, яка впливає на інших людей, причому люди розглядаються як члени групи, послідовники (Адаир, 2005). Основний акцент при цьому робиться на цілі групи, які повинні бути адекватні та досягнуті. Таким чином, під лідерством розуміється процес впливу на інших членів групи заради досягнення поставлених цілей. Лідерство необхідно розглядати як групове явище: лідер немислимий наодинці, він завжди є елементом групової структури, а лідерство є системою відносин у цій структурі. Тому феномен лідерства відноситься до динамічних процесів малої групи.

Слушно зауважити, що корінь англійського слова «лідер» походить від поняття, яке означає шлях, напрямок чи курс судна у морі (Фролова, 1989). Це слово має стосунок до руху. Лідер у буквальному сенсі – не завжди людина, що йде попереду. Від нього чекають, що він вкаже шлях. Наприклад, лідер – авторитетна для членів групи особистість, яка завжди займає активну життєву позицію; лідерство – явище активного

провідного впливу особистості – члена групи – на групу загалом (Р. Кричевський, Л. Уманський). Лідерство – один із процесів організації та управління малою соціальною групою, що сприяє досягненню групових цілей в оптимальні терміни (Б. Паригін).

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень проблеми лідерства дав змогу визначити лідера як визнаного члена групи, який, використовуючи притаманні йому лідерські здібності та якості, обирає оптимальне рішення для досягнення групової цілі; а лідерство – як процес реалізації позитивного впливу лідера групи на її членів під час досягнення групових цілей.

Лідерство набуває певних ознак відповідно до середовища розгортання. Так, лідерство серед студентів обумовлюється такими якостями молодшої людини: ініціативність, товариськість, контактність, комунікабельність, чуйність, доброзичливість, широкий соціально-інтелектуальний кругозір та ерудиція, готовність прийти на допомогу товаришеві (Вяткин, 2010). Провідні місця також посідають зовнішня привабливість, фізична сила і спритність.

Лідер – це людина, здатна впливати на дії однієї людини або групи людей з метою досягнення певної мети. Лідер поділяється на два підвиди: активний і інтелектуальний. За визначенням І. Адізеса, активний тип лідера впливає на групу за допомогою сили своєї особистості. Політичні лідери, лідери громадських організацій і студентських рад є прикладами активних лідерів. Інтелектуальний тип лідера, навпаки, впливає на групу за допомогою своїх знань і ідей. Молодь, що вчиться, обдарована в будь-якій з областей навчання, має потенційні можливості зайняти лідерську позицію (Адизес, 2012).

А. Менегетті пропонує наступне визначення поняття «лідер»: «Лідер – це той, хто вміє розпізнати «божественну пропорцію», пропорцію даної реальності, рухи відносин життєвої енергії та від моменту до моменту, від ситуації до ситуації застосовувати потрібну «формулу» для отримання переможного рішення. Він – точний творець «формул життя», той, хто вирішує завдання загального існування» (Менегетті, 2004; Адизес, 2012).

Лідерство – це здатність окремої особистості спонукати інших діяти, «запалювати», надихати їх на певну активність і діяльність. А. Дяків вважає, що лідерство виступає як один з базових механізмів диференціації соціальної діяльності та передбачає досягнення особливого (лідуючого) положення певною особою (індивідуальне лідерство) або певною частиною групи (групове лідерство) відносно решти членів групи (Дяків, 2011). Лідерство є механізмом інтеграції студентів у групі.

Для визначення соціально-психологічної сутності лідерства О. Євтіхов, спираючись на праці М. Ільїна, І. Лукманової, А. Немчина, Б. Паригіна та ін., пропонує виділити загальні характеристики цього феномену:

1. Лідер повинен мати послідовників. Саме їх наявність відрізняє лідерів від не лідерів. За лідером слідує вірні йому люди, яких немає у не лідерів. Як зазначає У. Бланк, послідовники – це той елемент, який лежить в основі лідерства, саме його наявність дає людині право вважатися лідером. Лідер стає лідером лише тоді, коли в нього з'являються послідовники.

2. Лідерство – це сфера взаємодії. Ця теза є похідною від першої: якщо лідерам необхідні послідовники, то, лідерство не зводиться лише до проблеми особистості лідера, а скоріш є продуктом відносин між лідером та людьми, які йдуть за ним.

3. Лідерство засновано на авторитеті. В основі авторитету лежать якості, які мають високу цінність для членів конкретної групи. Наявність цих якостей у лідера визначає лояльність послідовників до його вчинків, прихильність і довіру його рішенням, які він може приймати самостійно, не радячись з групою. Авторитет має психологічну природу та формується на основі загальної зацікавленості членів групи в лідері та їх впевненості в його особливих необхідних для них здібностях.

4. Лідерство складається з подій (актів) лідерства. Зазвичай лідерство розглядається як тривалий процес, який складається з окремих подій, що мають початок і кінець. На думку У. Бланка, сфери взаємодії лідера та послідовників виникають, досягають зрілості та завершуються. Ці сфери оживають щоразу, коли зустрічаються лідер і послідовник, тобто вони реалізуються як дискретні взаємодії. Якщо людина здійснює множинні акти-події лідерства, то її положення може виявитися тривалим. Більша частина подій, які підтверджують факт лідерства, короткий термін дії. Ці події здійснюються як короткі взаємодії лідера та послідовників за особливих умов.

5. Лідерство засноване на неформальному впливові лідера. Ресурс впливу лідера на послідовників має виражений особистісний компонент (а не просто формальний). Він не може бути заснований на позиції зобов'язаності, дотримання уставів і посадових інструкцій. Не можна змусити інших слідувати за лідером. Це можливо в ситуації керівництва, а не лідерства. На відміну від керівника, лідер не наказує, а пропонує. І послідовник, навіть якщо він і знаходиться у відносинах субординації з керівником-лідером, піддається впливові та виконує доручення не тому, що зобов'язаний, а тому, що йому хочеться так вчинити в даному конкретному випадку.

6. Лідерство – когнітивний конструкт. Поняття «лідерство» когнітивно конструюється по мірі того, як певні вчинки асоціюються з уявленнями про лідерську поведінку. Інакше кажучи, у кожної людини формується протягом життя своє суб'єктивне уявлення про те, що лідер – це індивід, який наділений певними якостями та поводить певним чином. І при зустрічі з іншою людиною, яка відповідає уявленню про лідера, на нього навішується ярлик лідерства. При цьому очікується, що наявність підтверджених лідерських якостей буде в подальшому

виявлятися й у відповідній лідерській поведінці. І навпаки: виявлена лідерська поведінка перетворюється на очікування того, що зразок такої поведінки володіє відповідними лідерськими якостями. З цього випливає, що для успішності становлення людини в якості лідера в конкретній соціальній групі їй необхідно вивчати якості, які члени цієї групи сприймають як лідерські, та фактори, які вони розглядають, коли приписують певні результати лідерству (Евтихов, 2007).

Сутність лідерства в умовах спільної діяльності становить вибір групою одного або кількох членів, до якого або до яких вона звертається, щоб зорієнтуватися в об'єкті групової діяльності (в розумінні її цілі, в застосуванні засобів, необхідних для успішного здійснення і т.д.). Симпатії чи антипатії можуть сприяти такому вибору, але не детермінують його. По суті, лідер, за А. Петровським та М. Ярошевським, – це найбільш референтна для групи особа щодо спільної діяльності, якийсь загальний для групи середній член міжособистісних відносин, що впливає на її ефективність (Петровський, 1990).

Лідер – член групи, за яким решта членів групи визнає право приймати відповідальні рішення в значимих для них ситуаціях, – рішення, які стосуються їх інтересів і визначають напрямок і характер діяльності всієї групи. Найавторитетніша особистість, яка реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємовідносин у групі.

У психології виділяють різні класифікації лідерів:

- 1) за змістом діяльності – лідер-натхненник і лідер-виконавець;
- 2) за характером діяльності – лідер універсальний і лідер ситуативний;
- 3) за спрямованістю діяльності – емоційний лідер і діловий лідер (Сельченко, 2004).

Лідером є такий член малої групи, який висувається в результаті взаємодії членів групи для організації групи при розв'язанні конкретного завдання. Він демонструє вищий, ніж інші члени групи, рівень активності, участі, впливу в розв'язанні даного завдання (Яхнін, 2010). Таким чином, лідер висувається в конкретній ситуації, беручи на себе певні функції. Решта членів групи приймають лідерство, тобто будують з лідером такі відносини, які передбачають, що він буде вести, а вони слідуватимуть за ним. Лідер здійснює найбільший психологічний вплив на групу загалом і окремих її членів, коли виступає в ролі координатора, організатора групових справ.

Потреба у впливовому лідері особливо гостро відчувається групою в тих випадках, коли на шляху досягнення групових цілей виникає яка-небудь перешкода чи щось загрожує групі із-зовні, тобто коли складається складна, критична ситуація. У таких випадках завжди виникає нестача узгодженого розуміння членами групи того, яких заходів слід вжити, щоб досягти цілей або уникнути небезпеки. Якщо при цьому який-небудь індивід зуміє забезпечити досягнення цілей в

силу своїх особистісних якостей, тоді він, як вважає В. Решетило, імовірніше всього стане лідером даної групи (Решетило, 2009). Труднощі, з якими зустрічається група, обумовлюють не лише факт виникнення лідерства, а також об'єм і форми його поширення. У найбільш критичних ситуаціях лідерство фокусується, зосереджується в одних руках. Якщо ж проблеми, з якими стикається група, дуже складні за своїм діапазоном, функції лідерства зазвичай розподіляються між декількома особами. По мірі спрощення задач лідерство стає концентрованим. При легких групових задачах лідерство знову розпилюється (Задача настільки проста, що кожен може розв'язати її самостійно).

Сприятливі умови для висунення нового лідера можуть виникнути не лише під впливом зовнішньої загрози, але й внаслідок внутрішньо групових конфліктів. Новий лідер також може з'явитися в період, коли старий лідер не відповідає своєму положенню як стратег, експерт, плануючий та ін.

У структурі лідерських якостей лідерів О. Євтіхов виділяє чотири основні компоненти:

1. Індивідуально-особистісний – включає комплекс особистісних і професійних якостей.

- Знання та відчуття себе.
- Впевненість у собі.
- Активна життєва позиція та прагнення до лідерства.
- Моральна нормативність, надійність, послідовність у вчинках.
- Розвинена лідерська Я-концепція.

2. Соціально-психологічний – включає якості, які проявляються у відносинах з іншими людьми.

- Міжособистісна чутливість, здатність розуміти потреби інших людей.
- Комунікативна компетентність.
- Уміння створювати умови для самореалізації послідовників.
- Справедливість.
- Здатність представляти та відстоювати інтереси групи в зовнішніх інстанціях, брати на себе відповідальність за групову діяльність.

3. Організаційно-управлінський – включає якості, необхідні в контексті організаційних взаємовідносин з підлеглими.

- Спрямованість на майбутнє та бачення перспективи.
- Чутливість до ситуації та гнучкість поведінки.
- Здатність створювати команду.
- Здатність організувати групу на рішення поставленої задачі.
- Здатність контролювати результати спільної діяльності, дякувати та заохочувати.
- Готовність підтримати у важку хвилину.

4. Перцептивно-лідерський – включає якості, які приписує лідеру група.

- сприйняття індивіда групою як лідера;
- визнання його лідерського статусу й авторитету, наявність послідовників, готових іти за лідером;
- наявність особистих очікувань у членів групи від діяльності лідера;
- делегування членами групи частини особистої активності лідеру і т. п. (Євтихов, 2007).

Виділені компоненти О. Євтихов пропонує умовно розмістити в трьохрівневій моделі лідерських якостей (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Трьохрівнева модель лідерських якостей

Актуально-лідерський рівень	Перцептивно-лідерський компонент				
	Особистісний авторитет в групі	Сприйняття групою як лідера	Наявність послідовників, готових слідувати за лідером	Наявність особистих очікувань членів групи від діяльності лідера	Перенесення частини особистої активності членів групи на лідера
Рівень внутрішньогрупової взаємодії	Професійно-управлінський компонент		Соціально-психологічний компонент		
	Спрямованість на майбутнє, бачення перспективи		Міжособистісна чутливість, здатність розуміти		
	Чутливість до ситуації та гнучкість поведінки (здатність швидко орієнтуватися в ситуації та приймати правильне рішення)		Уміння створювати умови для самореалізації послідовників		
	Уміння створювати команду та керувати нею		Комунікативна компетентність		
	Здатність організувати групу на розв'язання поставленого завдання		Справедливість відносно інших людей		
	Здатність контролювати результати спільної діяльності, дякувати та заохочувати		Здатність представляти та відстоювати інтереси групи в зовнішніх інстанціях		
Індивідуальний рівень	Індивідуально-особистісний компонент				
	Життєва активність і прагнення до лідерства	Моральна нормативність. Надійність, послідовність у вчинках	Розвинена лідерська Я-концепція	Знання та відчуття себе	Висока самооцінка та впевненість у собі

Відповідно до представленої таблиці, перший рівень, за О. Євтиховим – індивідуальний – представлений індивідуально-особистісними характеристиками людини, що визначають її лідерську Я-концепцію.

Другий рівень – лідерської внутрішньогрупової взаємодії – включає соціально-психологічні та організаційно-управлінські якості, що реалізуються в процесі взаємодії з іншими членами групи.

Третій рівень – актуально-лідерський – об'єднує в собі якості та

властивості, якими наділяє лідера група.

Блок якостей індивідуального рівня є основою («фундаментом») для успішності становлення індивіда в якості лідера в навчальній групі (Евтихов, 2007).

Отже, як показав проведений теоретичний аналіз, єдиної думки про те, якими ж якостями має володіти лідер, дотепер не існує. Очевидно, що надзавдання структурного підходу – знайти універсальний набір характеристик лідера на всі випадки життя – навряд чи здійснена. Кожен час, кожне суспільство, кожна група формує або вимагає своїх лідерів. Подальше дослідження буде присвячено розробці змісту і технологій формування лідерських якостей у студентської молоді.

Список використаної літератури

- 1. Качалов В.,** Лукіна Т. Проблеми якості освіти: Київ: Знання, 2007. 358 с.
- 2. Дяків А. А.** Виховання лідера. Київ: Наук. думка, 2011. 231 с.
- 3. Кричевский Р. Л.** О механизме детерминации статуса личности в социальной групп. *Проблемы формирования ценностных ориентаций и активности личности в её онтогенезе*: межвуз. сб. науч. тр. Москва : МГПИ им. В. И. Ленина, 1987. С. 128–143.
- 4. Фрейджер Р.,** Фэйдимен М. Теории личности и личностный рост: пер. с англ. 4-е изд. / Ростов-на-Дону: ОЛМА ПРЕСС, 2004. 657 с.
- 5. Фернхем А.,** Хейвен П. Личность и социальное поведение. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 368 с. (Сер. «Мастера психологии»).
- 6. Психология:** слов. / под ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. Москва: Педагогика, 1990. 458 с.
- 7. Буряк Т. П.** Сучасні підходи до лідерства. Київ: Наук. думка, 2009. 200 с.
- 8. Адаир Д.** Психология лидерства. Москва: Эксмо, 2005. 352 с.
- 9. Философский** словарь / под ред. И. Г. Фролова. Москва: Политиздат, 1989. 480 с.
- 10. Вяткин П. В.** Лидерство в студенческой группе. Москва: Педагогика, 2010. 153 с.
- 11. Адизес И.** Развитие лидеров: как понять свой стиль управления и эффективно общаться с носителями иных стилей / пер. с англ. 3-е изд. Москва: Альпина Паблишер, 2012. 259 с.
- 12. Менегетти А.** Психология лидера / пер. с итал. Изд. 4-е, доп. Москва: ННБФ «Онтопсихология», 2004. 256 с.
- 13. Евтихов О. В.** Стратегии и приемы лидерства: теория и практика / Санкт-Петербург: Речь, 2007. 238 с.
- 14. Психология** лидерства: хрестоматия / сост. К. В. Сельченко. Минск : Харвест, 2004. 368 с.
- 15. Яхнін Я. К.** Сучасні підходи до виховання лідера. Київ: Наук. думка, 2010. 143 с.
- 16. Решетило В.** Формування лідерських якостей студентів як відповідь на виклики сучасності // *Сучасні аспекти виховання студентської молоді*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків: ХНАМГ, 2009. С. 119.
- 17. Евтихов О. В.** Стратегии и приемы лидерства: теория и практика. Санкт-Петербург: Речь, 2007. 238 с.

References

1. **Kachalov, V.** (2007). Problemy yakosti osvity [Problems of education quality]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
2. **Diakiv, A. A.** (2011). Vychovannia lidera. Kyiv: Nauk. dumka [Education Leader] [in Ukrainian].
3. **Krychevskiy, R. L.** (1987). O mekhanyzme determynatsyy statusa lychnosty v sotsyalnoi hruppe. [On the mechanism of determining the status of an individual in a social group] *Problem formyrovanyia tsennostnykh oryentatsiyi y aktyvnosty lychnosty v ee ontogeneze: mezhvuz. sb. nauch. tr.:* МНПУ ім. В. Й. Леніна [in Russian].
4. **Freidzher, R.** Faidymen, D. (2004). Teoryy lychnosty y lychnostnyi rost [Theories of personality and personal growth]: per. s anhl. 4-e yzd. Moskva: OLMA PRESS. [in Russian].
5. **Fernkhem, A.** (2001). Lychnost y sotsyalnoe povedenye [Personality and social behavior]. Sankt-Peterburg: Pyter [in Russian].
6. **Psykholohyia** [Psychology] (1990). / A. V. Petrovskoho y M. H. Yaroshevskoho. Moskva: Pedahohyka [in Russian].
7. **Buriak, T. P.** (2009). Suchasni pidkhody do liderstva [Modern approaches to leadership]. Kyiv: Nauk. dumka. [in Ukrainian].
8. **Adayr, D.** (2005). Psykholohyia lyderstva [Psychology of Leadership]. Moskva: Eksmo [in Russian].
9. **Fylosofskiyi slovar** [Philosophical Dictionary] (1989). / pod red. Y. H. Frolova. Moskva: Polytyzdat. [in Russian].
10. **Viatkyn, P. V.** (2010). Lyderstvo v studencheskoi hruppe [Leadership in a student group]. Moskva: Pedahohyka [in Russian].
11. **Adyzes, Y.** (2012). Razvitiye liderov: kak ponyat svoy stil upravleniya i effektivno obshchatsya s nositelyami inykh stiley [Leader development: how to understand your management style and communicate effectively with carriers of different styles]. Per. s anhl. 3-e yzd. Moskva: Alpyna Pablysher [in Russian].
12. **Menehetty, A.** (2004). Psykholohyia lydera. Per. s ytal. Yzd. 4-e, dop. Moskva: NNBF „Ontopsykholohyia”. [in Russian].
13. **Evtykhov, O. V.** (2007). Strategii i priemy liderstva: teoriya i praktika [Leadership Strategies and Techniques: Theory and Practice]. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
14. **Psykholohyia lyderstva: khrestomatyia** (2004). [Leadership Psychology: anthology] / sost. K. V. Selchenok. Mynsk: Kharvest [textbook] [in Russian].
15. **Yakhnin, Ya. K.** (2010). Suchasni pidkhody do vykhovannia lidera [Modern approaches to upbringing the leader]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
16. **Reshetylo, V.** (2009). Formuvannia liderskykh yakostei studentiv yak vidpovid na vyklyky suchasnosti [Formation of leadership qualities of students as an answer to the challenges of our time]. *Suchasni aspekty vykhovannia studentskoi molodi:* materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kharkiv: KhNAMH [in Ukrainian].
17. **Evtykhov, O. V.** (2007). Stratehyu y pryemy lyderstva: teoriya y praktyka [Leadership Strategies and Techniques: Theory and Practice]. Sankt-Peterburg : Rech [in Russian].

Мороз В. П. Лідерство як наукова проблема

Стаття розкриває проблему розуміння студентами поняття «лідер» та їх уявлень про особистісні лідерські якості. Узагальнено поняття

лідерства, описані різні підходи до визначення поняття «лідер», виділено специфічні риси, визначені види, компоненти лідерства, якості лідера. Представлені сутнісні характеристики феномену лідерства. Зображена і проаналізована трьохрівнева таблиця моделі лідерських якостей за О. Євтіхов.

В статті лідерство розглядається, як групове явище, яке належить до динамічних процесів малої групи: лідер немислимий наодинці, він завжди елемент групової структури. В той час групова структура не може обходитися без авторитетної особи, яка б відігравала центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємовідносин у групі.

Розглянуто основні історичні погляди вчених на виникнення лідерства. Проаналізовані філософські та психолого-педагогічних дослідження, де проблеми лідерства, є однією з найактуальніших. І не дарма, адже проведений теоретичний аналіз, свідчить про те що, єдиного, спільного визначення лідера не існує, так само, як і не існує єдиної думки про те, якими ж якостями має володіти лідер, і на нашу думку досягнути цього не можливо, бо кожна група формує своїх лідерів з універсальним набором особистих якостей.

Ключевые слова: лідер, лідерство, лідерские качества.

Мороз В. П. Лидерство как научная проблема

Статья раскрывает проблему понимания студентами понятия «лидер» и их представлений о личностных лидерских качествах. Раскрыты понятия лидерства, описаны различные подходы к определению понятия «лидер», выделены специфические черты, определены виды, компоненты лидерства, качества лидера. Представлены сущностные характеристики феномена лидерства. Изображена и проанализирована трехуровневая таблица модели лидерских качеств по А. Евтихов.

В статье лидерство рассматривается как групповое явление, которое относится к динамическим процессам малой группы: лидер немислим в одиночку, он всегда элемент групповой структуры. В то время групповая структура не может обходиться без авторитетного лица, которое играет центральную роль в организации совместной деятельности и регулировании взаимоотношений в группе.

Рассмотрены основные исторические взгляды ученых на возникновение лидерства. Проанализированы философские и психолого-педагогических исследования, где проблема лидерства, является одной из самых актуальных. И не зря, ведь проведенный теоретический анализ свидетельствует о том, что, єдиного, общего определения лідера не существует, так же, как и не существует єдиного мнения о том, какими же качествами должен обладать лідер, и, по нашему мнению, достичь этого невозможно, потому что каждая группа формирует своих лідерів с универсальным набором личных качеств.

Ключевые слова: лідер, лідерство, лідерские качества.

Moroz V. Leadership as a Scientific Problem

The article reveals the problem of understanding the concept of "leader" by students and their perceptions of personal leadership qualities. The concept of leadership is generalized, different approaches to the definition of "leader" are described, specific features are distinguished, certain types, leadership components, leader's qualities are identified. The essential characteristics of the leadership phenomenon are presented. A three-level table of leadership qualities model for O. Yevtihov is depicted and analyzed.

In the article, leadership is seen as a group phenomenon, which belongs to the dynamic processes of a small group: the leader is unthinkable alone, he is always an element of group structure. At that time, the group structure can not do without an authoritative person, who would play a central role in the organization of joint activities and regulation of relations in the group.

The main historical views of scientists on the emergence of leadership are considered. Analyzed philosophical and psycho-pedagogical research, where the problems of leadership, are one of the most urgent. And it is not for nothing that the conducted theoretical analysis shows that there is no single, common definition of a leader, just as there is no consensus about what qualities the leader should have, and we do not think it is possible to achieve this because each group forms its leaders with a universal set of personal qualities.

Key words: leader, leadership, leadership qualities.

Стаття надійшла до редакції 06.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.